



RENEŠANČNÍ A BAROKNÍ DIVADLO

ETBB137 Divadlo v kulturním kontextu

Renesanční divadlo

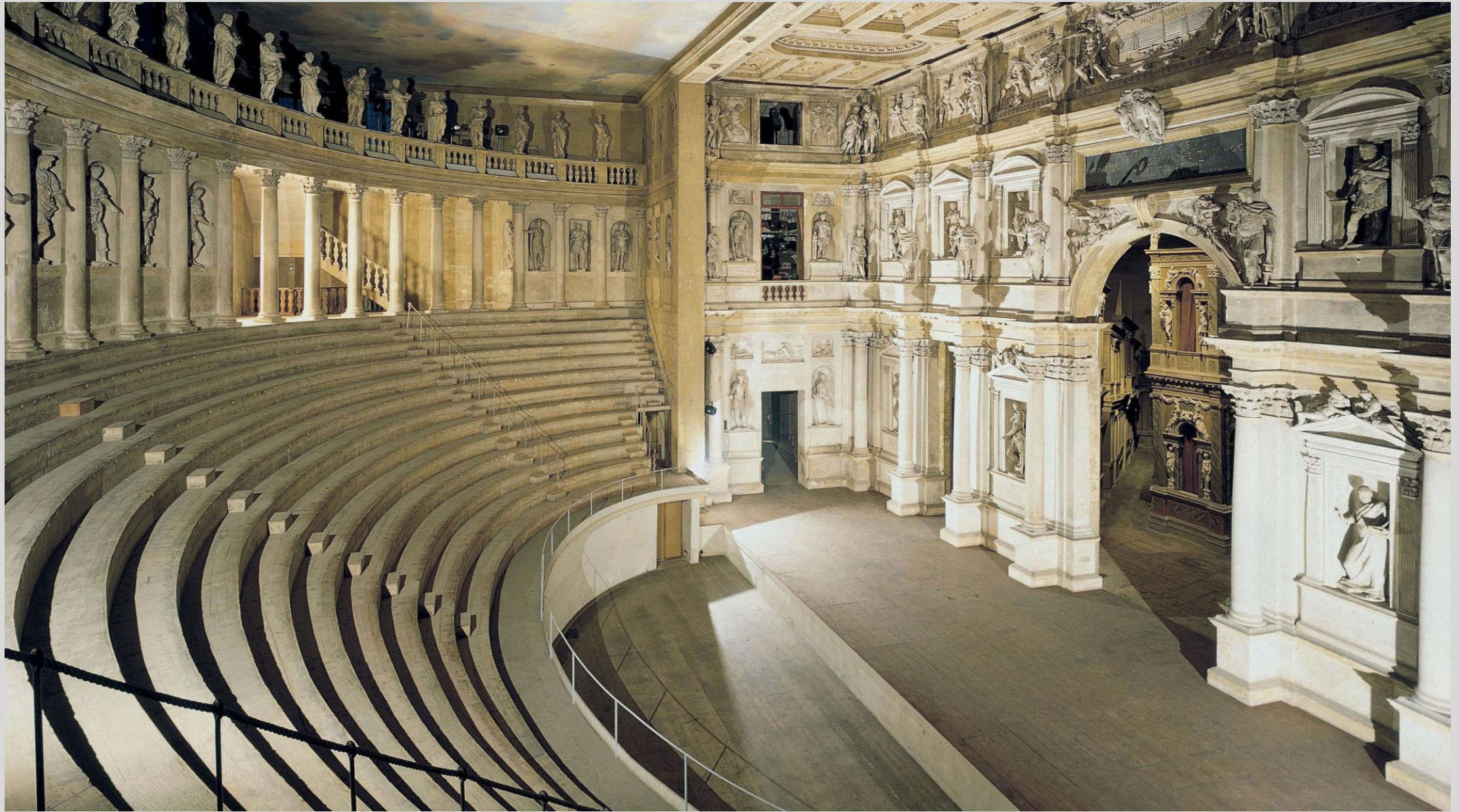
- ❖ původ v Itálii již ve 14. století
- ❖ předpoklady:
 - zeměpisné objevy
 - astronomické objevy
 - knihtisk
 - rozvoj univerzit
 - člověk opět centrem zájmu

ITÁLIE

Tři linie divadla:

- ❖ **Školské humanistické divadlo** (Niccolò Machiavelli - Mandragora)
- ❖ **Dvorské divadlo** (Torquato Tasso - Aminta)
- ❖ **Lidové divadlo** - commedia dell'arte

Divadelní prostor: již základ kukátkového hlediště, práce s perspektivou př. Teatro Olimpico (viz následující obrázky)





Commedia dell'arte

Znaky:

- ❖ profesionální divadlo
- ❖ lidové
- ❖ neliterární
- ❖ improvizované
- ❖ divadlo typů (rozdělení na staré a mladé → komické staré postavy, sluhové, milenecké dvojce)
- ❖ témata z každodenního života

Commedia dell'arte (CDA)

- ❖ Herecké skupiny (trupy) → 10 až 12 členů (1545 první doložená trupa CDA v Padově; skupina Fedeli hostovala v Praze)
- ❖ V CDA mohly vystupovat i ženy
- ❖ Velký nárok na herce (improvizace, umění tance, pantomima, hrané souboje na pěsti a kordy, akrobacie)
- ❖ *Lazzi* - jevištní vtíp → každý herec si vymýšlel svůj → součást dědictví
- ❖ CDA se hrála kdekoliv → stačilo dřevěné jeviště s látkou v pozadí
- ❖ Scénáře spíše v podobě „koster“ → seznam jednotlivých scén (pramen např. Divadlo jevištních příběhů anebo Pobavení komické, pastorální a tragické)
- ❖ Prameny: sekundární (popis představení, výplatní listy šlechticů, ikonografie)
- ❖ V průběhu 17. století ovládne CDA téměř celou Evropu → velmi populární (ve Francii výraznější scénografie)
- ❖ Konec v období rokoka → vulgární žánr

Typy postav v CDA

Pantalone

- ❖ starý vdovec
- ❖ kupec
- ❖ otec krásné dcery
- ❖ sám zamilovaný do mladé dívky



Dotto

- ❖ učenec
- ❖ říká často různé poučky v různých jazycích
- ❖ holduje jídlu a alkoholu → je to na něm znát



PANTALONE



WHY NOT SIMPLY
BENDING
FORWARD?

LIKE A
TURTLE

-> OLD

SHRINKING
BODY

LEATHER MASK



DOTTORE

**ANIMALISTIC
QUALITIES**





Capitano

- ❖ vychloubačný voják
- ❖ rozdíl v
sebeprezentaci a
skutečné osobnosti
- ❖ parodie na milovníka



Sluhové

- ❖ Hybatelé děje, dvojce (primo a secondo)
 - ❖ **Arlecchino (Harlekýn)** - původně secondo → vývojem se z něj stal primo, typizovaný kostým vycházející z kostýmů středověkých bláznů; kvůli náročnosti jej hrál nejlepší herec
 - ❖ **Brighella** - primo - vychytralý sluha
 - ❖ **Pulcinella** - secondo - venkovan, pronáší aktuální poznámky
 - ❖ **Colombina, Servetta** - ženský protějšek mužských sluhů





ARLECCHINO

JUMPS



BRIGHELLA



SERVETTA



Milenecký pár

- ❖ Isabella a Flavio
- ❖ vzletný, básnický jazyk
- ❖ milostné monology
- ❖ ke štěstí jim pomáhají
sluhové intrikami



INNAMORATI

CLOCKING
(COLPO DI MASCHERA)



Reforma CDA v 18. století

Carlo Goldoni

- ❖ Charakterová komedie
- ❖ Zrušení improvizace, masek
- ❖ Prosazení pevného scénáře
- ❖ Psychologická propracovanost postav
- ❖ Odmítá pouze typové postavy a vulgarismy
- ❖ Díla: *Sluha dvou pánů (1745), Kovárnička (1750), Treperendy (1751)* atd.

Carlo Goldoni: *Sluha dvou pánů*, Národní divadlo, premiéra: 22. 9. 1994



ANGLIE

- ❖ Obnova divadla za Alžběty I. → podporovala ho, ale zavádí nad ním dohled → tzv. *alžbětinské divadlo*
- ❖ Napojení na středověkou divadelní tradici (mystéria, morality, miráky)
- ❖ Zákaz náboženských témat (1534 založena anglikánská církev); odpor puritánů → divadlo = nemorální zábava
- ❖ Divadlo zrcadlem doby → odráží historické události a děje, společenské vztahy, všechny společenské vrstvy
- ❖ Velká obliba divadla (v Londýně 17 divadel **X** v Paříži jen jeden divadelní sál)
- ❖ 3 linie:
 - ❖ Dvorské divadlo - *Masque*
 - ❖ Veřejné divadlo - profesionální, za branami Londýna kvůli odporu puritánů (př. *Herci lorda admirála* - Christopher Marlowe, *Služebníci lorda komořího* - W. Shakespeare)
 - ❖ Soukromé divadlo - uvnitř města, tradice dětských skupin, často prolínáno s veřejnou linií (př. Sbor svatého Pavla)

❖ Divadelní prostor:

- ❖ úzký vztah jeviště a hlediště → jeviště bylo obklopeno diváky
- ❖ Středověké mansionové uspořádání
- ❖ 3 vchody pro herce, vzadu šatna, schodiště, věž s balkonem, není opona
- ❖ Jeviště bez dekorací → vše se zobrazuje náznaky
- ❖ Perspektiva
- ❖ Př. The Rose (1587 – jedno z nejstarších divadel, mnohoúhelníkový půdorys), The Globe (*Shakespearova královská společnost* – v současnosti turistická atrakce)



Rose Theatre

The Globe



Humanistické divadlo u nás

- ❖ Divadlo prostředkem reprezentace aristokracie
- ❖ Využíváno ve školství při výuce (např. latina)
- ❖ Žánrové rozrůznění divadla
- ❖ Již nemá liturgickou funkci, není součástí církevních obřadů → ALE! Témata z Bible stále zpracovávána avšak jako příběhy ze soudobého života
- ❖ **Školské divadlo:** Od počátku 16. století antická dramata při výuce na pražské univerzitě → od 30. let doloženo divadlo i na nižších stupních škol; s příchodem Jezuitů ještě větší rozšíření → později také veřejné produkce s technickými efekty
- ❖ **Aristokracie a divadlo:** divadlo součástí života šlechty (předvedení husitských vojsk při příjezdu Ferdinanda I. do Prahy, *G. Arcimboldo* autor představení na Staroměstském náměstí v Praze pro hosty Maxmiliána II.); kočovné soubory s pevným repertoárem součástí dvorských slavností
- ❖ **Města a divadlo:** zakládání literárních bratrstev, řemeslnické cechy → prvky ochotnického divadla, hráno v národních jazycích

- ❖ Až do poloviny 16. století tzv. mansionové (simultánní) jeviště → výtvarně bohaté jeviště se stanovišti zobrazujícími scény z děje
 - ❖ Školní divadlo hráno v aulách, ve školách i na nádvořích a v zahradách
 - ❖ Komédie hrány na tržištích a náměstích na dřevěném pódiu, tzv. *terentiovské jeviště* → vychází z mansionového uspořádání → každá postava má svůj prostor a vystupuje dle potřeby na jeviště
 - ❖ Již vymezený prostor pro diváky a pro herce
-
- ❖ Vývoj humanistického divadla u nás opět přerušen válkou → prohraná bitva na Bílé hoře → rekatolizace → přerušení vývoje profesionálního divadla



Tzv. *terentiovské jeviště*, sloužící zejména představením komedií v období humanismu. Jevišťe je vzadu uzavřeno čtyřmi mansiony

Barokní divadlo

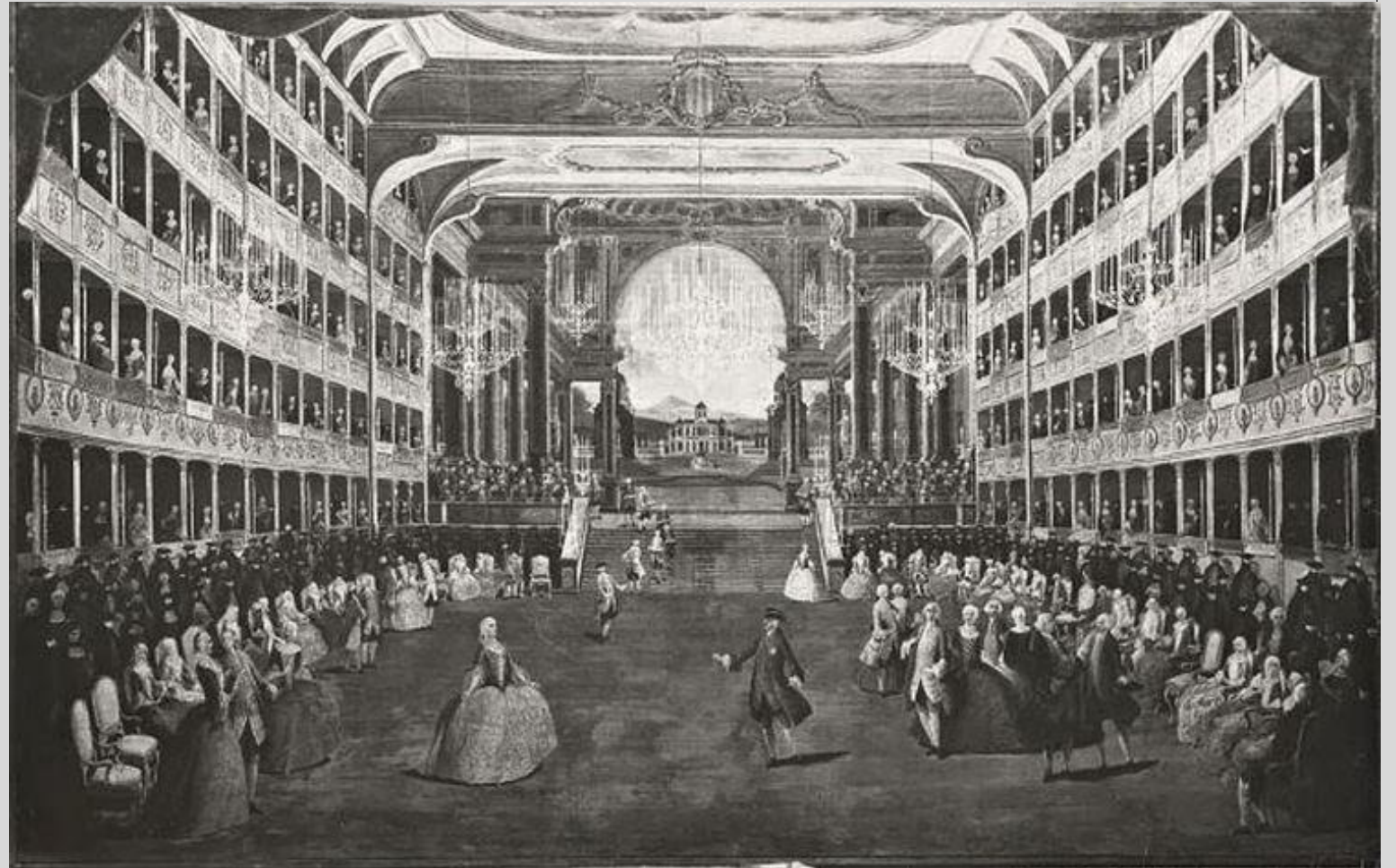
- ❖ Baroko - formování od 16. století v Itálii, poslední univerzální umělecký sloh
- ❖ Základní rys: ohromit monumentálností, zdobností, bohatstvím
- ❖ Divadlo v období baroka se dočkalo velkého rozmachu (proměny divadelního prostoru, architektury a jevištní techniky, nové divadelní druhy a žánry) → okázalost a spektakulárnost
- ❖ Tři základní linie:
 - ❖ Divadlo dvorské (výrazné změny v divadelní architektuře)
 - ❖ Náboženské divadlo (především jezuitské)
 - ❖ Lidové divadlo (velký vliv *commedie dell'arte*)

Barokní opera

- ❖ Patří do linie dvorského divadla → co největší smyslový zážitek pro aristokratického diváka
- ❖ Vznikla počátkem 17. století v Itálii, kdy vystřídala do té doby oblíbené *intermezza* (krátké hudebně divadelní výstupy mezi akty dramatu), z toho také vycházela
- ❖ Složky: slovesná (libreto), hudební, výtvarná a herecká
- ❖ Rysy: pevný hudebně dramatický celek, prioritní postavení zpěvu a rozvinutější děj
- ❖ *Florentská Camerata* - první operní díla, náměty z antické řecké mytologie; první opera: *Dafne* (1597 nebo 1598, nedochovala se) - text Ottavio Rinuccini, hudba Jacopo Peri, první dochovaná opera: *Eurydika* (1600) - stejní autoři; první velký autor: *Claudio Monteverdi*
- ❖ Vliv manýrismu → maximální stylizace až deformace skutečnosti, okázalost, bizarnost, proměnlivost, pohyb (mechanismus pro létání, propadla), nadpřirozené postavy (bohové, démoni, satyrové, kentauři apod.), oheň a dým

❖ *Fabrizio Motti* - mantovský architekt, poprvé vyslovil požadavek, aby divadelní prostor sloužil herci a tím podpořil jeho výkon, do divadelních budov zavedl i bezpečnostní prvky (východy navíc, šatny pro herce a prostor pro div. rekvizity), dílo: *Stavba divadel a divadelní mašinerie* (1668)

❖ *Teatro San Cassiano* (viz obrázek) - první veřejné operní divadlo v Benátkách, otevřeno 1637 → opera se stává přístupná široké veřejnosti; již hlediště s lóžemi → oddělení jednotlivých vrstev obyvatel

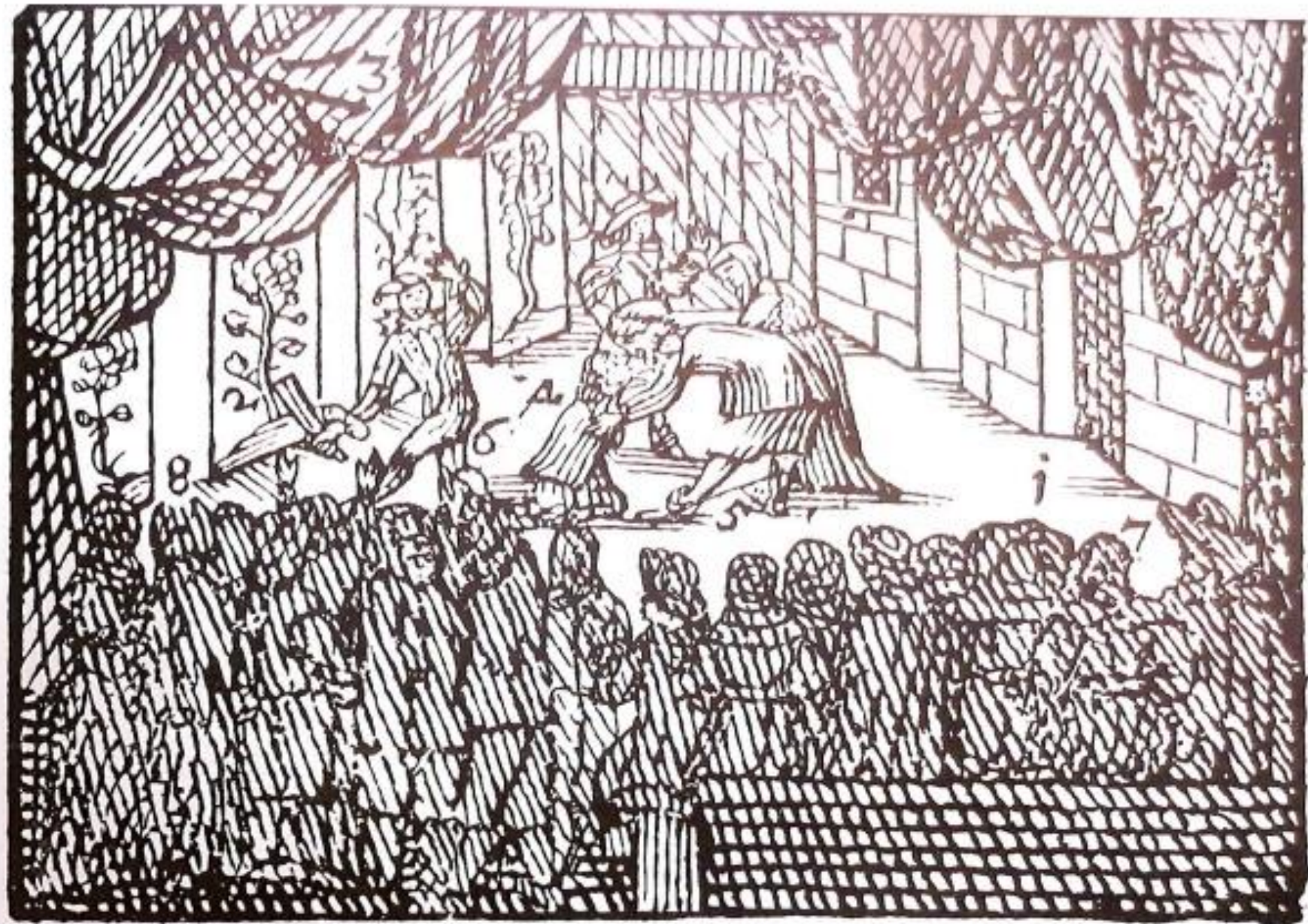


Celkový pohled do interiéru
divadla pro operu *Costanza e
fortezza*, 1723



Barokní divadlo u nás

- ❖ Na dále součástí školní výuky (jezuité, J. A. Komenský)
- ❖ Aristokratické prostředí, včetně panovnického dvora
- ❖ Využito při rekatolizaci (hrdinou byl hlavně křesťanský mučedník)
- ❖ Profesionální divadlo ze zahraničí → demokratizace diváků (mohl se dívat, kdo zaplatil)
- ❖ Městská divadla, ochotnická divadla na venkově
- ❖ *Jan Ámos Komenský* - věřil v užitečnost divadla při školní výuce a výchově → *Diogenes cynik znovu naživu* a *Abrahamus Patriarcha* → latinsky psané školské hry; zdramatizoval *Bránu jazyků* do osmi latinských her *Schola ludus* (Škola hrou); jednota bratrská ho kritizovala, jelikož divadlo celkově zavrhovala
- ❖ Řádové divadlo: jezuité, piaristé, premonstráti; výuka latiny, náboženství i výchovy; autoři textů - učitelé → většinou deklamace (např. řečnické, poetické, paralelní, miráky apod.); školní představení neveřejná, zakázána 1769 císařem
- ❖ Jezuitské veřejné divadlo: při církevních příležitostech nebo korunovačních slavnostech, výrazné audiovizuální zpracování, naturalistické scény mučení a utrpení, obvykle v národních jazycích (česky, německy), témata: české dějiny a čeští světci



Ludus scaenicus – divadelní hra
(vyobrazení ze spisu Jana Amose Komenského *Orbis pictus*, 1659)

❖ Profesionální činohra:

- ❖ Anglické kočovné soubory hrály upravené alžbětinské inscenace, většinou v němčině; pod vlivem rekatolizace i náboženské hry; komická postava *Pickelhering*; českými zeměmi (ČZ) jen prošly
- ❖ Německé kočovné soubory většinou uváděli tzv. *hauptakce* → soubor jiných textů s jednoduchým dějem, hl. hrdina - aristokrat, ušlechtilé vlastnosti, rozlišoval dobro a zlo, komická postava hloupého sedláka (Harlekýn, Hanswurst)
- ❖ Italové do střední Evropy přináší *burlesku* → komický žánr, parodie patetičnosti a norem vznešeného světa → rozklad barokních hodnot; témata z antiky, beletrie, křesťanství i běžného života; hl. postava: Harlekýn, Hanswurst; v českých zemích spojena s Divadlem v Kotcích v Praze
- ❖ Opera: nejprve jen výsadou šlechty, později na venkově produkce přístupná i veřejnosti, v 17. století i v městských divadlech; *benátská opera* → humor, důraz na pěvecký koncert, oddělení recitativ od árií, z části i v ČZ; *neapolská opera* → vážný obsah (čest a statečnost šlechticů), u nás 20. a 30. léta 18. století; *buffo opera* → protějšek reformované *commedia dell'arte* C. Goldoniho, konec barokní opery u nás
- ❖ Lidové (sousedské) divadlo: vycházelo z venkovských zvyků a obřadů spojených s pracovním, přírodním a náboženským rytmem; výtvarně chudé → potřeba fantazie a spolupráce diváků, div. prostor bez zjevného dělení; témata: obřadní divadlo (pohanské zvyky), vánoční a velikonoční hry, hry o hrdinství křesť. světců, světský svět, soudobé události, lidová opera (např. *hanácká opera* na střední Moravě); od konce 18. století splývá s ochotnickým divadlem
- ❖ Městské divadlo: počátek konce barokního divadla → myšlenka národních divadel, první městské divadlo v ČZ bylo otevřeno v Brně (1733) → dnes divadlo Reduta

❖ Divadelní prostor:

- ❖ *Josef Furtenbach*: prostor rozdělil na dvě části
→ jeviště odděleno portálem a oponou, světla umístěna před herce (eliminace stínů, osvětlení zadního prospektu), lepší výměna bočních dekorací (otočné boční hranoly), herec obrácen k hledišti → ovlivnilo hlavně budování zámeckých divadel
- ❖ Divadelní kukátko díky využití perspektivy vytvořilo iluzi reality
- ❖ Divadlo v Českém Krumlově (viz obrázek) → dochováno v architektonické úplnosti a technické vybavenosti





DĚKUJI ZA POZORNOST